

УДК 502/504: 305:316.3

КАРПЕНКО К.І.

доктор філософських наук, професор кафедри філософії
Харківського національного медичного університету
(Харків, Україна) E-mail: gez.2007@ukr.net

РОСТОВСЬКА В.І.,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки і психології
Національного фармацевтичного університету (Харків, Україна),
E-mail: rostovskaya@ukr.net

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕКОЛОГІЧНОЇ ТА ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті розкрито значення екологічної та гендерної освіти як засобів подолання глобальних ризиків. Показана недоцільність односторонньої ідентифікації жінок з природою, а чоловіків із соціумом. Доведено, що саме взаємозумовленість екологічної та гендерної освіти забезпечує адекватні засоби сталого розвитку суспільства. Інтереси кожної гендерної групи мають бути представленими на рівні прийняття рішень щодо природокористування та захисту довкілля.

Ключові слова: екологічна освіта, гендерна освіта, сталий розвиток, екологічна криза, гендерна рівність, філософія освіти, гендерна чутливість.

Актуальність теми. Зміни природного середовища, що викликані антропогенними факторами, стали помітними вже не тільки фахівцям. Зростає стурбованість науковців та широкого загалу екологічною ситуацією. Підставою екологічних ризиків виступила незмінність стереотипів про невичерпність природних ресурсів, орієнтація на індивідуалізм і споживацтво при безмежному розвитку виробництва матеріальних благ, некритичність сприйняття якісно нової ситуації, зростання антропогенного і техногенного навантаження на природний потенціал конкретних територій [1, 14]. Серед ризиків сучасного суспільства, що поглиблюють екологічну кризу, У. Бек називає гендерну нерівність. Послідовне вирішення екологічної кризи він пов'язує з встановленням гендерної справедливості [1, с.147-178].

Постановка проблеми. В умовах розбудови громадянського суспільства в Україні та різноманітних глобальних викликів особливо важливим залишається роль освіти як соціального інституту, головного чинника цивілізаційного, технологічного, культурного розвитку суспільства.

Формування системи освіти для забезпечення сталого розвитку передбачає перехід до моделі освіти, заснованої на цілісному підході до людини, суспільства і природи, єдності сучасного наукового знання та соціальної практики, пріоритеті гуманістичних ціннісно-світоглядних настанов.

Філософія освіти має коригувати розвиток освіти для проектування моделей «людини сталого майбутнього» та формування внутрішнього світу

наступних поколінь, відповідних ціннісних настанов та життєвих принципів. В. Кремень та В.Ільїн у статті «Креатив філософії освіти в синергії сучасного знання» лаконічно й переконливо формулюють узагальнену мету сучасної освіти: «Освіченість – це становлення людини як самостійної особистості, яка керується власним розумом та приймає власні рішення» [9, с. 64].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні глобальні проблеми виступають як неминучий результат стихійних процесів самоорганізації, а сучасний стан природи і суспільства є безумовним результатом єдиного еволюційного процесу [14].

Діяльність сучасної людини, що перетворює поверхню Землі, за своїми масштабами стала релятивною з геологічними процесами на планеті, при цьому використання природних ресурсів планети відбувається без урахування закономірностей і механізмів функціонування біосфери. Еволюція біосфери – всього того простору, де існує або коли-небудь існувало життя, розвивається при тісній спільній еволюції організмів. Великі групи організмів взаємно впливають одна на одну й знаходяться в екологічній взаємозалежності, визначаючи характер процесу коеволюції. Спільний розвиток природи і людини є вкрай необхідним, бо тільки він становить єдину можливість виживання *Homo sapiens* як соціокультурного феномена. Для цього потрібен перехід до сталого спільного розвитку двох складних взаємозалежних систем – біосфери і людства, усвідомлення якого знайшло відображення в багатьох документах: на конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992), в «Стратегії ЄЕК ООН для освіти в інтересах сталого розвитку» (2005), на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН (2010), в матеріалах «РІО + 20» (2012). Домінуюча ідея в них – перехід від наздоганяючого розвитку до сталого інноваційного розвитку («зеленої економіки») на основі збалансованого підходу та врахування реальних можливостей природного і екосистемного, технологічного та культурного капіталу (як у виробництві, так і по відношенню до змін самої людини) [4, 14].

Серйозну проблему становить також зневага духовними цінностями, недоліки екологічного знання та інформованості з питань природокористування, досить низький рівень довіри до влади. У повсякденному житті спостерігається пасивність інститутів управління і самих громадян у справі охорони навколишнього середовища. Нестабільність соціальних інститутів зумовлює все зростаючу ситуацію невизначеності цінностей і орієнтирів [6, 12], особливо в молодіжному середовищі. Зусилля, спрямовані на вирішення актуальних екологічних проблем сучасності і, зокрема, створення ефективної системи екоосвіти, можуть виявитися надзвичайно плідними і для сучасної філософії освіти, яка, на переконання М. Култаєвої, «розвивається за рахунок власної екстратериторіальності, утворюючи симбіотичні зв'язки з різними галузями знань» [10, с. 129].

Оскільки екологічні проблеми носять глобальний, міждисциплінарний характер, а екологічні цілі стали визначальними в світовому виробництві та

економіці, з'являються нові форми соціальних відносин і впливу на природу, визначаються нові екосоціальні простори, починають зароджуватися нові типи свідомості та культури. Найбільш очевидним міждисциплінарний підхід в екологічній освіті стає в умовах його комплексування з гендерною проблематикою [8]. Тут відкриваються можливості вивчення теоретико-практичних аспектів статевої обумовленості та гендерної специфіки використання та збереження біологічних ресурсів, а також охорони навколишнього природного середовища.

Так, метою концепції стійкого навколишнього середовища є глибоке дослідження зв'язків між політикою сталого розвитку довкілля і політикою гендерної рівності як основи для просування сталого розвитку в людському і природному вимірах [11, 15]. Такий підхід озброїть людей знаннями і спеціальними навичками в галузі сталого розвитку, підвищить їх компетентність і впевненість у собі, розширить їхні можливості вести здоровий і плідний спосіб життя в гармонії з природою і виявляти турботу про соціальні цінності. Одночасно він зробить реальним рівноправність статей, забезпечить культурне різноманіття.

Прогресу в досягненні цих цілей може допомогти просування рівної участі чоловіків і жінок на найвищих рівнях прийняття рішень з питань навколишнього середовища. Такий розгляд сталого розвитку суспільства, безумовно, вимагає застосування цілісного ціннісного підходу до природи, органічною складовою якого є гендерна чутливість, без чого неможливе послідовне вирішення екологічних проблем [8, 11].

Гендерна освіта у вузькому сенсі – це насамперед просвітницькі програми з гендерної проблематики, які реалізуються в різних варіантах для студентів, як правило, соціогуманітарних спеціальностей [5]. У більш широкому розумінні, гендерною позначають освіту, яка сприяє формуванню гендерної рівності та підтримує подолання негативних гендерних стереотипів [2, 7]. У цьому сенсі гендерна освіта не обов'язково має виражатися в конкретних освітніх програмах, вона як би «розлита» присутня в процесах навчання та виховання і є частиною ідеології вищої освіти, спрямованої на формування гендерної чутливості. Гендерна чутливість стосовно екологічної проблематики полягає в подоланні стереотипового ототожнення жінки з природою, а чоловіка з розумом, що формулює цілі приборкання природи та розвитку суспільства [8].

Мета статті полягає у науковому визначенні того, яким чином взаємозумовленість екологічної та гендерної освіти сприяє сталому розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Екологічний світогляд виходить з уявлень про особливу роль людини у Всесвіті як єдиного (у плані сучасного наукового бачення) носія розуму і прагне виробити форми діалогу між людьми різних культурних традицій, національностей, релігійних конфесій та гендерних відмінностей. Наприклад, оскільки більш ніж 50% сільськогосподарської продукції у світі виробляється жінками, фактор статі в

області традиційного екологічного знання є особливо важливим. З точки зору збереження біологічного розмаїття на місцевому рівні, традиційне екологічне знання, що найчастіше асоціюється з жінкою, є надзвичайно важливим для вирішення проблеми продовольчої безпеки, яка безпосередньо впливає на життя людей.

З точки зору міжнародних перспектив, втрата традиційного екологічного знання може привести до довгострокового згубного впливу на збереження біологічного різноманіття. Тим самим, проблеми різноманітності, розвитку, безпеки природи, навколишнього середовища і гендер як категорія аналізу, виявляються нерозривно пов'язаними. Визначення в якості цільової групи для таких проектів тільки чоловіків, або тільки жінок неминуче призведе до втрати традиційного екологічного знання на всіх рівнях. При розробці програм і проектів необхідно брати до уваги і різні ролі (в сім'ї, співтоваристві, на ринку праці), які виконують чоловіки і жінки. Вони, швидше за все, мають різні ціннісні установки, наявні знання, можливість доступу до ресурсів і їх контролю, деколи з різних точок зору оцінюють пріоритети і свій особистий досвід, використовують різні стратегії. А ні у чоловіків, а ні у жінок немає «природної схильності» до охорони навколишнього середовища, повсюдно відзначається їх слабка інформованість про важливість існуючого взаємозв'язку між станом навколишнього середовища і виживанням самих людей. При цьому відмінності в моделях поведінки, пов'язані з гендерними ролями, і те, як чоловіки і жінки розпоряджаються ресурсами в суспільстві, означають, що стратегії, які сприяють захисту навколишнього середовища, повинні бути гендерночутливими, і необхідно по-різному залучати до цього процесу чоловіків і жінок [3, 8, 16].

Духовно-моральна система людини, що живе в гармонії з природою і навколишнім середовищем, несе творчо-креативне її піднесення над своїм споживанням. Тому цілком обґрунтовано останні 20 років ХХ ст. були оголошені ЮНЕСКО роками екологічної освіти, що досить актуально і сьогодні, особливо в молодіжному середовищі, яке є потенційним ресурсом суспільства і його майбутніх змін. Ставиться питання про екологізацію системи освіти [9, 10 14], що проявляється в тенденції проникнення екологічних ідей, основоположних понять, принципів цілісності, єдності і наступності всіх ланок і етапів вузівського навчання, переходів в інші дисципліни при встановленні міжпредметних зв'язків та інтеграції навчальних дисциплін, здійснюючи тим самим підготовку екологічно грамотних фахівців самого різного профілю.

Загально визнано, що в екологічній освіті необхідно робити основний акцент на розгляді соціально-економічних, історичних та проблемних аспектів екологічної ситуації. Слід об'єктивно показати, як порушення екологічного балансу позначається на самій людині і її життєдіяльності за допомогою формування у особистості системи адекватних екологічних уявлень, розуміння єдності людини і природи на основі вироблення

адекватних стратегій і конкретних технологій взаємодії з природними об'єктами. Структура екологічної освіти включає три складові частини, які відповідно орієнтуються на формування знань і навичок : «про довкілля», «за допомогою навколишнього середовища», «для навколишнього середовища». Вони, у свою чергу, містять конкретні компоненти: когнітивно-інформаційний, ціннісно-орієнтаційний, інструментально-діяльний, які органічно пов'язані і достатньою мірою збалансовані між собою. В освітньому процесі необхідно акцентувати увагу на формуванні відповідного ставлення до природи на основі включення системи методологічних принципів, що дозволяють визначити педагогічну стратегію і реальні дії [6].

При цьому рішення будь-якої з проблем є пов'язаним зі свідомістю людини або колективною свідомістю людства, визначаючи майбутнє не тільки людини, але і всієї планети. Завдання екологічного виховання і навчання має полягати в тому, щоб ввести раціональне начало в розсудливу свідомість при включенні гуманістичного начала – свободи вибору, надання можливості творчого підходу до діяльності, реалізації інтересів і можливостей [14]. Формування такої моральної позиції ґрунтується не просто на засвоєнні певних правил або норм екологічної поведінки, а на сприйнятті людиною екологічних проблем як своїх власних, які, у свою чергу, розглядаються як частина, репрезентація глобальних проблем у мережі гендерних конотацій [8]. Традиційна гендерна асиметрія впливає на екологічну свідомість сучасної людини, орієнтуючи її у гендерну площину. Гендер, у свою чергу, опосередковує когнітивну, ціннісно-смыслову та поведінкову сфери екологічної свідомості.

У середовищі підростаючого покоління екологічну свідомість слід формувати засобами активної просвітницької діяльності, виходячи з інтеграції природничонаукових, соціально-гуманітарних, екологічних та культурологічних знань, вироблення екологоорієнтованих цінностей як невід'ємної частини загальнолюдських орієнтирів. Екологічно орієнтований світогляд має будуватися на принципах екоцентризму і природоцентризму, діяльного підходу до вирішення проблем сталого розвитку, відповідальної поведінки у навколишньому середовищі, розвиваючи у молоді вміння і потребу думати глобально, але діяти локально [4,14].

Однак для побудови постіндустріального, інформаційно-екологічного суспільства екологічне освіта сама по собі «... не вирішить екологічну проблему, якщо вона буде відірвана від інших видів освіти» [14, с. 271], у тому числі, від статевої специфіки розвитку індивіда.

У зв'язку з цим важливим є впровадження гендерного підходу в екологічну освіту і просвіту всіх верств народонаселення з урахуванням статі і віку. Для просування «гендернозбалансованого світу» і досягнення сталого розвитку необхідно підвищувати інформованість населення, надаючи чоловікам і жінкам, юнакам і дівчатам повну інформацію про зв'язки між усталеними моделями виробництва і споживання (енергія, вода, біологічні ресурси), враховуючи їх різні інтереси і знання, ресурси і установки щодо

навколишнього середовища. Велике значення має також прискорене просування і розвиток обґрунтованих і рентабельних (в плані охорони навколишнього середовища) технологій і методів. Слід сприяти їх широкому використанню чоловіками і жінками за допомогою впровадження економічних стимулів.

Значущою метою є рівне представництво чоловіків і жінок у прийнятті та просуванні інноваційних гендерночутливих рішень, метою яких є збереження та/або відновлення біологічного різноманіття екосистем на всіх рівнях. Усі проекти та заходи, спрямовані на збереження та відновлення біологічного різноманіття, мають брати до уваги розходження досвіду чоловіків і жінок в їх взаємодії з навколишнім середовищем і аналізувати наслідки реалізації проектів та заходів для обох статей. Чоловіки і жінки повинні розділяти права і відповідальність у визначенні пріоритетів та знаходженні рішень, враховуючи наслідки впливів, які будуть відбиватися на погіршенні стану навколишнього середовища, на житті сучасних і майбутніх поколінь [1].

Зокрема, в ході проведення гендерного аналізу взаємодій з навколишнім середовищем встановлено, що традиційні погляди на мужність можуть привести до того, що чоловіки неохоче погодяться із здійсненням на практиці підходів, щадних щодо навколишнього середовища, наприклад, пов'язаних з використанням автотранспорту або зберіганням забруднюючих речовин [16]. Оскільки жінки частіше користуються громадським транспортом, ніж чоловіки, у них є практичні знання, що стосуються зручності графіків і маршрутів, і, отже, їх можна запрошувати для планування і перегляду системи громадського транспорту. Участь чоловіків і жінок у вирішенні проблем, пов'язаних з навколишнім середовищем, у розробці і здійсненні програм і проектів для досягнення сталого розвитку гарантує підтримку і співпрацю, підвищить шанси на досягнення запланованих цілей і забезпечення тривалого ефекту.

Використання досвіду обох груп населення збільшить базу знань і підвищить дієвість здійснюваних стратегій. Включення гендерного аналізу (вимірювання) у вигляді гендерноспецифічних і гендерночутливих показників, облік сприйняття природних явищ особами обох статей, характер ставлення до навколишнього середовища, стиль і стратегії освітньої практики відповідно до біологічної та соціально-культурної обумовленості побуту індивіда сприятиме задоволенню життєво важливих особистих і соціальних потреб гендерних груп. Це дозволить змінювати стереотипи щодо чоловіків і жінок, простежувати динаміку їх статусу в суспільстві, формувати, зокрема у молоді, активну і толерантну життєву позицію – стверджувати поведінку «людини розумної». В цілому, екологічна освіта розглядається як ключова, центральна частина громадського руху в цілях оптимізації використання та охорони природи для досягнення стійкого розвитку країн, держав і світу в цілому, забезпечуючи «можливості переходу біосфери і суспільства до стану рівноваги», реалізації умов коеволюції

Природи і суспільства. Вважається, що «вчення В.І. Вернадського та його послідовників про ноосферу легко засвоюється, оскільки відповідає існуючим світоглядним уявленням про наявність глобальної еволюції, спирається на ідеологему побудови суспільного устрою, що запобігає поглибленню екологічної кризи» [14, с. 82]. Однак формування в свідомості людей світоглядних універсалій (екологічний і моральний імперативи) в контексті позитивності відносин Людини і Природи хоча і є безумовною необхідністю, але цей процес є тривалим і передбачає постійну внутрішню роботу самої людини. Відмова від антропоцентризму, розробка і подальше функціонування стратегії суспільства перехідного періоду – переходу до епохи ноосфери – означає якісну зміну самого характеру процесу розвитку, який становить суттєвий вектор майбутнього [14; с. 84-86].

Висновки. Як цільове спрямування і перспектива роботи, інтеграція екологічної та гендерної освіти дозволить об'єднати зусилля на благо всіх і кожного та зробити необхідний крок до стабільного розвитку суспільства.

Необхідним є досягнення принципово нового рівня гендерної та екологічної культури й освіченості серед представників двох соціальних груп – педагогічних та науково-педагогічних представників. Ці групи, з огляду на соціальну значущість їх професійної діяльності, є унікальними агентами соціалізації, тобто ретрансляторами суспільної культури, зокрема її норм та цінностей.

Високий рівень гендерної та екологічної культури та освіченості представників цих соціальних груп допоможе значно прискорити просування у суспільне життя ідеалів гендерної рівності та реалізацію державної гендерної політики, буде сприяти подоланню усталених гендерних стереотипів, соціальних моделей та стандартів щодо гендерних контекстів природокористування, а тому забезпечить можливість самореалізації як чоловіками, так і жінками своїх можливостей і цілей у вирішенні екологічної проблеми.

Досягнення принципово нового рівня гендерної культури та освіченості педагогічних та науково-педагогічних представників може бути реалізовано шляхом широкого включення гендерного компоненту до всіх рівнів педагогічної освіти, а також через організацію спеціальних шкіл та тренінгових програм з гендерної проблематики для представників цих соціальних груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бек, Ульрих. *Общество риска. На пути к другому модерну* / Ульрих Бек Пер. с нем. В.Седельника и Н.Федоровой; Послесл. А. Филиппова. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. -384 с.
  2. Бем С. *Линзы гендера. Трансформация взглядов на проблему неравенства полов.* – М.: РОССПЭН, 2004. – 331 с.
  3. Власова Т.И. *Формирование гендерных стереотипов в западноевропейской философии. Монография.* – К.: Генеза, 2006. – 291 с.
  4. Воронкова В.Г. *Философия информационного общества в контексте глобализационных процессов современности* / В.Г. Воронкова // Збірник наукових
- Взаємозв'язок екологічної та гендерної освіти як умова сталого розвитку

праць «Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії». – 2015.- № 60. – С. 13-23.

5. Ганьківська О., Сальникова А. Мейнстрім і манівеці українського гендеру / Олена Ганьківська, Анастасія Сальникова. – 2011. – № 5-6. – С. 163-164.

6. Гардащук Т.В. Екообразование в контексте новой философии образования [Електронний ресурс] / Т.В. Гардащук. – RELGA – науко-культурологический журнал. – (№14 [252] 25.09.2012). – Режим доступу: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tguwww.woa/wa/Main?level1=magazine>.

7. Грабовська І. М. Гендерна освіта як чинник вищої освіти в Україні / І. М. Грабовська. Проблеми гуманітаризації освіти в контексті трансформації вищої школи. Монографія. – Дніпропетровськ: Арт-Прес. – 2008. – С. 169-179.

8. Карпенко К.І. Глобалізація та екофеміністична критика патріархального домінування / К. І. Карпенко // Сучасне українське суспільство у вимірах глобалізації і євроінтеграції. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. – Запоріжжя, – 2013. – С.77-80.

9. Кремень В., Ільїн В. Креатив філософії освіти в синергії сучасного знання / В.Кремень, В. Ільїн // Філософія освіти : хрестоматія навч. посіб. для студ. ВНЗ. – Київ: Київ.ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – С. 469–473.

10. Култаєва М.Д. Деякі проблеми розбудови категоріального апарату сучасної філософії освіти // Практична філософія. – 2004. – № 1. – С.129–136.

11. Образование в интересах устойчивого развития в международных документах и соглашениях. – М.: Эко–Согласие, 2005. – 142 с.

12. Радіонова І.О. Сучасна американська філософія освіти та виховання: тематичні поля та парадигмально-концептуальні побудови. – Харків: ХДПУ, 2000. – 208 с.

13. Талько Т. М. Гендерні методології у контексті запровадження Болонської системи в українських вищих навчальних закладах / Вісник Дніпропетровського університету. Філософія. Соціологія. Політологія. – Випуск 15, 2007 с.

14. Юрченко Л.І. Екологічна культура в контексті екологічної безпеки: Монографія / Л.І. Юрченко. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2008. – 296 с.

15. Education and Sustainability: Responding to the Global Challenge / D.Tilbury, R.B.Stevenson, J.Fien, D.Schreuder – Gland; Cambridge: IUCN, 2002. – 202 p.

16. Keitaro Morita. Ecological Reflection Begets Ecological Identity Begets Ecological Reflexivity [Електронний ресурс] / Morita Keitaro. – Режим доступу: http://h10.cgpublisher.com/proposals/289/index_html#author-0

REFERENCES

1. Beck, Ulrich. Risk Society. On the way to another modern / Ulrich Beck. – Transl. from German: V.Sedelnik and N.Fedorova; Afterword. A. Filippov. - M. : Progress-Tradition, 2000. -384 p.

2. Bem S. Gender lens. Transformation of views on the problem of gender inequality. - M. : ROSSPEN, 2004. - 331 p.

3. Vlasova T.I. Formation of gender stereotypes in Western philosophy. Monograph. - K. : Genesis, 2006. – 291 p.

4. Voronkova V. The philosophy of the information society in the context of contemporary globalization processes / V.G. Voronkova // Collection of the Scientific Works. – Journal of Humanities of the Zaporozhe State Engineering Academy" – 2015.– № 60. – P. 13-23.

5. Hankivska O., Salnikova A. Mainstream gender and misleading Ukrainian / Elena Hankivska Anastasia Salnikov. – 2011. – № 5-6. – P. 163-164.

6. Gardaschuk T.V. *Environmental education in the context of a new philosophy of education [Electronic resource] / T.V. Gardaschuk. – RELGA – Scientific and cultural magazine. – (№14 [252] 25.09.2012). – Access: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tguwww.woa/wa/Main?level1=magazine>.*

7. Hrabovska I.M. *Gender education as a factor of the higher education in Ukraine / I.M. Hrabovska. Problems of humanization of education in the context of the transformation of higher education. Monograph. – Dnepropetrovsk: Art-Press. – 2008. – P. 169-179.*

8. Karpenko K.I. *Globalization and ecofeminist criticism of patriarchal domination / K. I. Karpenko // Modern Ukrainian society in the dimensions of globalization and European integration. Materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference with international participation. – Zaporozhe. – 2013. – P.77-80.*

9. Kremen V., V. Ilyin. *Creative synergy philosophy of education in the modern knowledge / V.Kremen, V. Ilyin // Philosophy of education: academic reader. guidances. for the studio. Universities. – Kyiv: Kyiv.un. named after. B.Grinchenko, 2014.– P. 469-473.*

10. Kul'taeva M.D. *Some problems of categorical apparatus building of modern educational philosophy // Practical Philosophy. – 2004. – № 1. – P. 129-136.*

11. *Education for sustainable development in international documents and agreements. – М.: Eco-Accord, 2005. - 142 p.*

12. Radionova I.O. *Contemporary American Philosophy of Education: thematic fields and conceptual paradigm-construction. - Kharkov: NPU, 2000. – 208 p.*

13. Tal'ko T.M. *Gender methodology in the context of the introduction of the Bologna system in Ukrainian universities / Bulletin of Dnipropetrovsk University. Philosophy. Sociology. Politology. – Issue 15, 2007 p.*

14. Yurchenko L.I. *Ecological culture in the context of environmental safety: Monograph / L.I.Yurchenko. - К.: Publish.: PARAPAN, 2008. - 296 p.*

15. *Education and Sustainability: Responding to the Global Challenge / D.Tilbury, R.B.Stevenson, J.Fien, D.Schreuder – Gland; Cambridge: IUCN, 2002. – 202 p.*

16. Keitaro Morita. *Ecological Reflection Begets Ecological Identity Begets Ecological Reflexivity [Electronic resource] / Morita Keitaro. – Access: http://h10.cgpublisher.com/proposals/289/index_html#author-0 **КАРПЕНКО, К.И.** –*

доктор философских наук, профессор кафедры философии

Харьковского национального медицинского университета (Харьков, Украина)

E-mail: gez.2007@ukr.net

РОСТОВСКАЯ, В.И. – кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры педагогики и психологии Национального фармацевтического университета (Харьков, Украина)

E-mail: rostovskaya@ukr.net

ВЗАИМОСВЯЗЬ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО И ГЕНДЕРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК УСЛОВИЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

В статье раскрыто значение экологического и гендерного образования как средства преодоления глобальных рисков. Показана нецелесообразность односторонней идентификации женщин с природой, а мужчин с социумом. Доказано, что взаимообусловленность экологического и гендерного образования обеспечивает адекватные средства устойчивого развития общества. Интересы каждой гендерной группы должны быть представлены на уровне принятия решений по природопользованию и защите окружающей среды.

Взаємозв'язок екологічної та гендерної освіти як умова сталого розвитку

Ключевые слова: *экологическое образование, гендерное образование, устойчивое развитие, экологический кризис, гендерное равенство, философия образования, гендерная чувствительностью*

KARPENKO, KATERYNA - *Doctor of Philosophy Science, Professor of the Department of Philosophy, Kharkiv National Medical University (Kharkiv, Ukraine)*

E-mail: gez.2007@ukr.net

POSTOVSKAYA, VICTORIA – *Candidate of Pedagogical Science, Senior Lecturer of the Department of Education Science of Pedagogy and Psychology of the National University of Pharmacy (Kharkiv, Ukraine)*

E-mail: rostovskaya@ukr.net

INTERRELATION BETWEEN GENDER AND ENVIRONMENTAL EDUCATION AS A CONDITION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

In the article the importance of environmental and gender education as a means of overcoming of global risks is disclosed. It is shown that onesided identification of women with nature and men with society is inappropriate. It has been proved that interdependence of the ecological and gender education provides an adequate means of sustainable development. Interests of each of gender groups should be represented at the level of decision-making on ecological management and environmental protection.

Keywords: *environmental education, gender education, sustainable development, environmental crisis, gender, philosophy of education, gender sensitivity.*

*Дата надходження рукопису 16.09. 2015 року
Рекомендовано до публікації 21.09.2015 року*